

BRIEF UIT DEN VREEMDE.

DERDE CONGRES DER INTERNATIONALE VEREENIGING VOOR
GEOGRAPHISCHE PATHOLOGIE,

gehouden te Stockholm van 5 tot 7 Augustus 1937.

Kon ik in 1921 Stockholm pas bereiken na een treinreis van ruim zes en dertig uren, thans bracht HONDONG mij in de „Oehoe” in nauwelijks vijf uren van Amsterdam naar de schoone hoofdstad van Zweden.

Na een vlucht van ongeveer vier uren puilden de eerste rotsen uit den met sparrebosschen overdekten Zweedschen grond en om 5 uur in den middag landde het vliegtuig op Bromma, het dicht bij Stockholm gelegen vliegveld.

Het congres werd 4 Augustus geopend met een officieele ontvangst in het stadhuis van Stockholm, de prachtige schepping van RAGNAR ÖSTBERG aan het Mälarmeer. Aan de talrijke masten tegenover het stadhuis wapperden de vlaggen den congresbezoekers een welkom in Zweden toe. En van een hartelijke verwelkoming getuigde ook de ontvangst ten stadhuize, waar in „Prinsens Galleri” de „Stadsfullmäktiges ortförande”, JOHAN OLOV JOHANNSON bij het begin van een souper de vreemdelingen toesprak. Het was een schitterende avond en zij, die na het souper niet langer in het stadhuis bleven toeven, konden ruimschoots genieten van het uitzicht over het water op Stockholm, dat zich als een met tallooze lichtstippen bespikkeld silhouet afteekende tegen den hemel, welke hier in dezen tijd van het jaar nooit geheel donker wordt.

In de fraaie en ruime gehoorzaal van „Svenska Läkarsällskapet”, gelegen achter het stille en schilderachtige Klara-kerkhof, opende de voorzitter van dit congres, prof. FOLKE HENSCHEN, den volgenden ochtend de bijeenkomst met een keurige toespraak in het Fransch, waarin hij er op wees, dat de congresbezoekers zaten tusschen de beelden van twee heroën der wetenschap, HIPPOCRATES en LINNAEUS, welke laatste niet alleen een koning der bloemen, doch tevens een groot geneeskundig onderzoeker was. In 1741 toch gaf LINNAEUS bij zijn intree-rede als hoogleeraar in Uppsala reeds een „geographisch-pathologisch exposé” door te zeggen, dat de patholoog, die de oorzaak van ziekten wil opsporen, moet reizen en rondkijken. Zulk een rondreizend patholoog zal zich dan afvragen, waarom in Norrland veel scheurbuik voorkomt en waarom de nog Noordelijker wonende Lappen vrij van deze ziekte zijn. „Wij beleven”, aldus HENSCHEN, „de renaissance der haematologie, welke een centrum der geneeskunde bleef, waarin de geheele pathologie samenkomt”.

Na HENSCHEN sprak „Generaldirektor” HÖJER, die Zweden vanwege zijn groote uitgebreidheid over zoo verschillende breedte-zônes een paradijs voor de geographische pathologie noemde.

Na hem gewaagde nog een vertegenwoordiger van „Karolinska Institutet” van de gespannen belangstelling, waarmede men in het Instituut, dat de NOBEL-prijzen verdeelt, den vooruitgang der wetenschap gadeslaat, zoo ook nu dit congres, welks thema van het grootste belang is, omdat het de anaemie, de „inwendige verbloeding” welke het gevolg van bloedziekten is, geldt.

Tenslotte bedankte prof. VIRGIL MOON uit Philadelphia namens de buitenlanders al degenen, die zich voor de organisatie van het congres moeite hadden gegeven.

ASKANAZY gaf na deze openings-redevoeringen in een uit den aard der zaak lange voordracht, een pathologisch-anatomische samenvatting van de uit 18 landen ingekomen 46 rapporten. Ten deele waren de gegevens dier rapporten vereenigd op een tweetal reusachtige tabellen, welke waren opgehangen en waarop ook de uit Nederland afkomstige gegevens prijkten, namelijk die van BOEKELMAN uit Utrecht en die van den ondergeteekende uit de afdeeling van prof. KUENEN te Leiden. Verder bevatte de tabel onder andere gegevens van BONNE uit Batavia.

Aan de voordracht van ASKANAZY wil ik alleen ontleenen, dat hij sterken nadruk legde op de beteekenis van het pathologisch-anatomische onderzoek bij de perniciose anaemie, daar zelfs ondanks sternale punctie een verkeerde clinische diagnose

niet zelden zou voorkomen. De geographische verdeling der *a. perniciososa* toont een afnemng van het Noorden naar het Zuiden en naar het Oosten. Merkwaardige zaken kwamen aan het licht. Zoo zou bijvoorbeeld in Noorwegen in de visch-districten minder *a. perniciososa* voorkomen dan in andere deelen van Noorwegen, terwijl op IJsland, waar door onvolwaardige voeding veel anaemie heerscht, de *a. perniciososa* vrijwel onbekend is. Een vaste, anatomische basis voor de constitutioneele neiging voor *a. perniciososa* kon op grond der rapporten niet gegeven worden, met name kon de theorie der vaat-hypoplasie als factor, welke het ontstaan van pernicieuse anaemie zou bevorderen, niet worden bevestigd, evenmin als de theorie over het lymphatisme als voorbeschikkend moment. Bijna steeds werden in het roode beenmerg bij *a. perniciososa* megaloblasten gevonden, soms meer dan in het bloed, met daarnaast normoblastose. Voor belang der diagnose is de zeldzaamheid van megacaryocyten, welke ten deele het slechts zeer sporadisch voorkomen van thrombose bij pernicieuse anaemie zou kunnen verklaren. Slechts in München werd een geval van thrombose gezien.

Daar NAEGELI nog ziek bleek te zijn, werd zijn samenvatting der clinische gegevens uit de verschillende landen voorgelezen door STAEHELIN. Door NAEGELI werd allereerst gewezen op het feit, dat men bij bloedziekten met critiek moet te werk gaan, nu zoovele afwijkingen als achylische chloro-anaemie, anaemie door een tekort aan ijzer, constitutioneele thrombopathieën, agranulocytose, aleukie, panmyelophthise enz. werden beschreven en zoovele uiteenlopende opvattingen tot uiting kwamen, waardoor soms verwarring dreigt te ontstaan. Ook over de diagnose der chlorose heerscht nog steeds verschil van meening. Vele der beschreven destructieve panmyelopathieën ontstaan vermoedelijk door dezelfde oorzaak, gelijk dit voor de benzolvergiftiging bewezen is. Daardoor wordt ook een indeeling van dergelijke afwijkingen op grond der aetiologie vaak niet mogelijk. Volgens NAEGELI zouden groote fouten worden gemaakt doordat men nog niet algemeen de biologische scheiding tusschen megalocyten en normocyten heeft willen aanvaarden. Het trof den rapporteur, dat blijkbaar in Japan pernicieuse anaemie niet voorkomt, doch daarentegen wel de graviditeitsanaemie met het karakter van *a. perniciososa*. Hoewel in Japan de botriocephalus zeer verbreid is, zou daar toch geen botriocephalus-anaemie voorkomen, evenmin als spruw of anaemie na groote maag-resecties (500 gevallen). In andere landen zag men na maagoperaties wel anaemie volgen, doch zelden een anaemie van het pernicieuse type.

Spruw, met het classieke beeld van *a. perniciososa* in bloed en beenmerg, werd in den laatsten tijd overal meer en meer waargenomen. Chlorose wordt zelden meer gezien, doch het aantal gevallen van chloro-anaemie neemt blijkbaar over de geheele wereld toe.

Van de anaemie van FANCONI zag men alleen gevallen in Leiden, Weenen en Zürich. Hoewel de constitutioneele haemolytische anaemie (kogekellen-anaemie) over de geheele wereld, vooral in Japan en Italië, voorkomt, wordt deze vorm van anaemie blijkbaar toch zeer sporadisch waargenomen. Zeer zelden werd de sikkélcellenanaemie (2 gevallen in Noord-Amerika) en de anaemie van COÖLY gezien. Zeer zware vormen van destructieve panmyelopathie werden in de laatste jaren steeds meer gezien, waarbij echter de aetiologie helaas meestal onbekend bleef.

In den middag van den eersten dag sprak BENHAMOU uit Fransch Noord-Afrika over tropische anaemieën. Deze voordracht was schitterend en algemeen was men verrukt over het „dynamisme”, waarmede zij werd uitgesproken. Als voornaamste tropische anaemie gold volgens dezen spreker nog steeds de „anémie paludéenne”, waarop in belangrijkheid dan volgden de vormen van anaemie veroorzaakt door kala-azar, en ingewandsparasieten. In mindere mate van belang zouden de gevallen van anaemie zijn tengevolge van amoebiasis, bilharzia, lues, tuberculose, brucellose, ziekte van NICOLAS-FAVRE, typhus, spirochaetose. Inzonderheid vestigde BENHAMOU de aandacht op de beteekenis van de sternumpunctie voor het vinden van Leishmania-parasieten en voor de vroegtijdige cultuur van typhusbacillen. In gevallen, waarin sternumpunctie niet werd toegestaan, gelukte het zelfs in huid-schilders de Leishmania-parasieten aan te toonen. BENHAMOU wees uitdrukkelijk er

op, hoe bij vele vormen van parasitaire en infectieuse anaemie de intermediaire stofwisseling gestoord is en hoe daarbij met name het euglobuline in het bloed vermeerderd is bij een gelijktijdige daling van den cholesterolspiegel. Door deze veranderingen zouden vele der als specifiek opgegeven uitvlokingsreacties (b.v. de reactie van TAKATA) moeten worden verklaard, waardoor het „specifieke” karakter dezer reacties natuurlijk zeer problematisch wordt. BENHAMOU vroeg zich af, wat naast de parasitaire en infectieuse anaemie nog overbleef als echte tropenanaemie en of de door de Engelsch-Indische school beschreven macrocytaire tropenanaemie bij zwangere vrouwen wel een autonoom ziektebeeld mocht worden genoemd. BENHAMOU was ervan overtuigd, dat in de tropen, afgezien van spruw, ingewandsaandoeningen vaak voorkomen tengevolge van het gebruik van bedorven eiwithoudend voedsel, misbruik van conserven en alcohol en van onmatigheid in het algemeen. Deze factoren zouden gemakkelijk een laesie van de leverfunctie kunnen geven en samen met de parasitaire aandoeningen tot leverinsufficiëntie kunnen leiden, welke dan op haar beurt weer een der belangrijkste oorzaken van anaemie in de tropen zou zijn. Deficiëntie ten aanzien van voedsel, vitamines en minerale zouten veroorzaakt in de tropen vaak een anaemie, welke dan echter meestal hypochroom en normocytair, of vaak zelfs microcytair is.

HINSBERG uit Berlijn voerde daarna het woord over de stofwisseling bij de anaemieën en wees onder andere op de verhoogde tolerantie van den lijder aan perniciose anaemie voor galactose bij gelijktijdig verminderde glycolyse. De resynthese van melkzuur zou bij de a. perniciososa gestoord zijn, hetgeen niet alleen bij a. perniciosalijders doch ook bij met phenylhydrazine vergiftigde honden werd waargenomen. Evenals bij den gedecompenseerden hartlijder werd ook bij den lijder aan perniciose anaemie een vlak beloop der melkzuurcurve waargenomen na de inspuiting van natriumlactaat. De grondstofwisseling bij anaemieën is sterk verhoogd, evenals het zuurstofverbruik in de verschillende spieren, waarvan de doorbloeding ten opzichte van de normale waarde bij rust met niet minder dan 71 pCt. verhoogd is. Het suikerverbruik der geïsoleerde spier is bij anaemie verminderd. Het organisme tracht bij anaemie zijn onvoldoende voorziening met zuurstof, veroorzaakt door het lage haemoglobinegehalte, te compenseeren door versnelling van den hartslag en van de ademhaling naast een vermeerdering van het debiet van het hart. Ook het verhoogde glutathiongehalte van het bloed bij anaemie zou als compensatiemaatregel moeten worden opgevat. HINSBERG besloot zijn ingewikkelde en moeilijk te volgen voordracht met een beschouwing over haemoglobine-opbouw en haemoglobine-afbraak. Hij legde daarbij den nadruk op het feit, dat de uitscheiding van urobilinogeen geen voldoende maatstaf voor de „Blutmäuserung” is, doch dat men daarbij in belangrijke mate rekening moet houden met de uitscheiding van porphyrine in urine en faeces samen met de „Harnfarbstoffwerten”.

KARSNER uit Cleveland las het rapport voor van RHOADS en MILLER uit het ROCKEFELLER-instituut over experimenteele anaemie. Zij stelden op den voorgrond, dat bij perniciose anaemie de stoornis in de stofwisseling van porphyrine en pigment niet alleen verklaard kon worden door de theorie der deficiëntie. Zij onthielden aan honden de „curative factor for pernicious anemia” en dan bleken deze dieren in hun haematopoetische systeem zeer gevoelig te zijn geworden voor indol. Bij deze proefdieren veroorzaakte indol, in tegenstelling met hetgeen zij bij honden met normaal dieet zagen gebeuren, een haemolytische anaemie, welke zich in pathologisch en therapeutisch opzicht gedroeg als de perniciose anaemie. Ook door stase in den darm konden zij een dergelijke anaemie veroorzaken, zoodat zij meenen, dat bij perniciose anaemie wel degelijk door darmstase ontstane producten een aetiologisch moment vormen.

Op den avond van dien eersten dag waren de deelnemers aan het congres als gasten van verschillende Zweedsche medici over geheel Stockholm verspreid. De ondergeteekende had het voorrecht door dr. BIRGER STRANDELL, die een rechtstreekse afstammeling van LINNAEUS bleek te zijn, te worden uitgenoodigd op een diner in Hasselbacken, het bekende restaurant bij Skansen. Onnoodig te zeggen,

dat ook hier Zweedsche vriendelijkheid en gastvrijheid zich ten volle ontplooiden.

DOBBERSTEIN, hoofd van de veeartsenijkundige hoogeschool te Berlijn, opende den tweeden dag met een uitstekend verzorgde voordracht over anaemieën bij dieren, toegelicht door de projectie van temperatuurcurves en van diapositieven in natuurlijke kleuren. Pernicieuse anaemie werd bij dieren nog niet waargenomen. Daarentegen hebben parasitaire anaemievormen en vooral de „anaemia infectiosa” van paarden, runderen, schapen en hoenders een zeer groote beteekenis in de veterinaire practijk. Zulk een anaemia infectiosa is meestal een hyperchrome anaemie, welke in onloochenbaren samenhang met de „leucose” der desbetreffende dieren staat en volgens DOBBERSTEIN daarvan een voorstadium voorstelt. Bij runderen en hoenders is deze samenhang bewezen, terwijl zij bij het paard zeer waarschijnlijk gemaakt is. De oorzaak moet worden gezocht in een filtreerbaar virus, dat blijkbaar verwant is met het virus van het kippensarcoom, dat overgeënt kan worden. Deze anaemia infectiosa komt slechts in bepaalde streken voor, zonder dat men evenwel kan aangeven, waarom dit het geval is.

Na deze voordracht werd het programma voortgezet met de discussies, dat wil zeggen aan de voorzitters der nationale onderafdeelingen dezer internationale vereeniging werd de gelegenheid gegeven om in de alphabetische volgorde der landen, welke zij vertegenwoordigden, het woord te voeren. Het is zeer te betreuren, dat een groot deel dezer sprekers den voor een ieder beschikbaren tijd van ten hoogste 10 minuten belangrijk overschreed en dat dit misbruik van tijd omgekeerd evenredig was met de belangrijkheid van het medegedeelde, dat meestal van statistischen aard en daardoor vervelend om aan te hooren was. Namens Nederland deelde prof. DE JOSSELIN DE JONG mede, dat voor Leiden alles was samengevat in de clinische gegevens van den ondergeteekende en dat prof. LIGNAC, nu door ziekte van den desbetreffenden rapporteur de pathologisch-anatomische gegevens waren achterwege uitgebleven, den volgenden dag bij de „vrije” discussies iets zou vertellen over sectie-bevindingen bij Indische spruw. Uit hetgeen door de verschillende voorzitters werd medegedeeld wil ik hier alleen datgene vermelden, wat mij persoonlijk trof. Namens Italië hield CASTELLANI, tegenwoordig graaf VAN KISYMATO, een zeker veel te lange redevoering over spruw, daarbij betoogende, dat het hart der spruwlijders klein is, gelijk trouwens bij spruw alles gekenmerkt is door atrophie en dat z. i. soms dysenterie als aetiologisch moment voor spruw in aanmerking kwam. Bij anaemia perniciosa zou zulk een atrophie van het hart of van andere organen niet voorkomen. Ook wees hij er op, dat na injectie van histamine het maagslijmvlies van den lijder aan spruw wel zoutzuur produceert, hetgeen niet het geval is bij perniciosa. Verder gaf CASTELLANI een nieuwe proef aan om spruw en pernicieuse anaemie van elkaar te onderscheiden namelijk door belasting met rhamnose. Wanneer rhamnose per os wordt gegeven, vindt geen assimilatie plaats en komt de rhamnose weder in de urine voor den dag. Men kan rhamnose het eenvoudigste in de urine aantoonen door deze urine samen te brengen met een bepaalden bacil (waarvan ik helaas den naam niet verstond), welke bacil buiten rhamnose geen enkele andere suiker kan ontleden. Ent men dus dezen bacil in urine en ontstaat er gasvorming, dan weet men zeker dat deze urine rhamnose bevatte. In gevallen van spruw — en zulks in scherpe tegenstelling met alle andere tropische ziekten en met pernicieuse anaemie — zou de per os gegeven rhamnose niet in de urine voor den dag komen. CASTELLANI was op grond van zijn onderzoek overtuigd, dat spruw en pernicieuse anaemie twee volkomen verschillende ziekten zijn.

De vertegenwoordiger uit Turkije, komende uit Stamboel, deelde mede, dat a. perniciosa daar 1 pCt. vormt van alle nieuwe patiënten in de ziekenhuizen, doch dat men daar nooit een streng-aandoening had gezien, ook niet in die gevallen van a. perniciosa, welke onbehandeld reeds langen tijd hadden bestaan. Botriocephalus-anaemie zag men in Turkije nooit, spruw hoogst zelden. Wel nam men waar een a. perniciosa-achtige anaemie, waarbij in het maagsap en zoutzuur en „intrinsic factor” werden gevonden en welke gevallen uitstekend reageerden op de levertherapie.

VON BALO uit Hongarije sprak over experimenteele anaemie, bij ratten verwekt door enting met tumoren.

In den middag van den tweeden dag sprak EMILE WEIL uit Parijs over de ziekelijke constitutie bij de pernicieuse anaemie en bij aplasie van het beenmerg, welke ziekelijke basis WEIL zeer kenmerkend „le sol hématique” noemde. Hij wees daarbij op het feit, dat men bij zware hyperchrome anaemieën in ongeveer 9 pCt. een familiair voorkomen kan waarnemen, en op een persoonlijke observatie, waarbij in dezelfde familie verschillende factoren (in het eene geval maagcarcinoom en in het andere geval salvarsaanintoxicatie) bij twee zusters een zware hyperchrome anaemie en een haemorrhagische aleukie veroorzaakten. De basis voor deze familiaire voorbeschikking zou gezocht moeten worden in een slechte ontwikkeling der beenmergcapillairen (meiopractie). Ook de anaemie van FANCONI is een voorbeeld eener familiaire anaemie, zooals de spreker op grond van eigen ervaring kon aantoonen, bij welke a. pernicioso-achtige anaemie lues geen factor is en die zich op denzelfden leeftijd bij verscheiden kinderen van het mannelijk geslacht in dezelfde familie kan openbaren, samengaande met groeistoornissen, ectopie, atrophie der testes, endocrine stoornissen, doch zonder stoornissen van den kant van het maagdarmkanaal. Als factoren, welke een verworven „sol hématique” in het leven roepen, noemde WEIL naast lues vooral medicamenteuse en andere intoxicaties (pyramidon, gardenal enz.) en verder „surmenage des centres hématopoiétiques” veroorzaakt door chronische bloeding of door voorafgaande chlorose of chloroanaemie in de puberteit. Groote beteekenis hechtte WEIL aan beroepsintoxicatie door radium- of Röntgenstralen, maar vooral ook aan de vergiftiging met het in de huisindustrie veel gebruikte benzol, van welke intoxicatie WEIL zeer sprekende voorbeelden gaf. Na eenige algemeene bespiegelingen over de beteekenis van het maagdarmkanaal en van de voeding wees WEIL nog zeer in het bijzonder op de absolute of relatieve achloorhydrie met of zonder glossitis, welke achloorhydrie men behalve bij de a. pernicioso en chloroanaemie ook aantreft bij ernstige haemorrhagische anaemie tengevolge van benzolvergiftiging, botriocephalus, multiple tuberculeuse vernauwingen van rectum of dunnen darm en van verschillende infecties of intoxicaties van den darm (spruw, coli-bacillose), in welke gevallen de hyperchrome anaemie geneeslijk bleek onder invloed van maag- en leverpreparaten. In twee gevallen van door stovarsol veroorzaakte haemorrhagische aleukie zag WEIL naast totale aplasie van het beenmerg HUNTER's tong en achloorhydrie. Op grond van deze en andere waarnemingen concludeerde WEIL tot het waarschijnlijke bestaan van een maag-darmfactor als oorzaak van de slechte functie van het beenmerg bij dergelijke intoxicaties, welke factor dan analoog geacht moest worden met den oorzakelijken factor der pernicieuse anaemie.

Daar FERRATA niet aanwezig kon zijn, werd zijn rapport over de classificatie der anaemieën voorgelezen door een zijner landgenooten. Deze spreker was evenwel helaas volkomen onverstaanbaar, zoodat vrijwel iedereen wegliep. Tegen den tijd, dat de voorlezing van dit rapport ten einde liep, kwamen de congressisten weer terug en konden toen nog een korte uiteenzetting van SCHILLING over de pernicieuse anaemie hooren, welke niet veel nieuws bracht en waarbij hij, naar aanleiding van wat ASKANAZY in den aanvang van het congres had gezegd, als zijn ervaring mededeelde, dat in het algemeen de patholoog-anatoom zich bij de sectie van aan een bloedziekte overleden patiënt niet veel bekommert om het onderzoek van het beenmerg, zoodat het inzicht, te verkrijgen door mergonderzoek, meestal meer van de klinische zijde (sternumpunctie) dan van de pathologisch-anatomische zijde komt. Door de vele en langdradige discussievoordrachten kon dien dag de laatste officieele voordracht van CHEVALLIER over de beteekenis der gastroscopie voor de diagnose der anaemieën niet meer worden gehouden. De tweede congresdag werd besloten met een romantische vaart van Stockholm naar Saltsjöbaden, waar de congressisten zich in het „Sommarrestaurant” aan een gezelligen maaltijd verenigden. Namens de Zweden sprak daar NORDENSON, hoogleeraar te Uppsala, hartelijke woorden tot de buitenlanders, namens wie FIESSINGER in een keurige, geestige en met aanhalingen uit de Zweedsche schoone letteren voortreffelijk gedocumenteerde speech dankte. Later op den avond gewaagde nog de Deensche hoogleeraar MÖLLER, die opviel door een groote ridderorde op de borst, van de

uitstekende verhouding tusschen Zweden en Denemarken, welke nu zoo geheel anders is dan in de 15de en vooral ook in de 16de eeuw, toen de Denen in oorlog het Zweedsche land overstroomden, totdat GUSTAF WASA er in slaagde het land van deze moordende invallers te bevrijden. Pas diep in den nacht nam het feest een einde.

De laatste dag dan was gereserveerd voor de voordracht van CHEVALLIER, voor „vrije” discussie en voor allerlei huishoudelijke besprekingen. Ondergeteekende heeft dien laatsten dag niet kunnen bijwonen, daar hij, beperkt in zijn tijd, nog een paar dagen wilde uitrusten in Rättvik, welk plaatsje gelegen is in de schilderachtigste en in de geschiedenis van Zweden zeer bekende provincie Dalarna. Want voor wie werkelijk wil uitrusten, ver van drukke toeristencentra en midden in een waarlijk ongerepte natuur, is het uitstekende hotel „Persborg”, gelegen aan het Siljan-meer, in ieder opzicht aan te bevelen, ook voor rustzoekende collegae, die met vrouw en kinderen er op uittrekken. Het hotel ligt midden tusschen sparren en berken en wordt slechts door een groot terras met grasveld gescheiden van het meer, dat wel het „oog van Dalarna” wordt genoemd en dat een uitstekende gelegenheid voor baden, zwemmen, roeien en visschen biedt. Bij de inrichting van het hotel werd de bouw van een oude Zweedsche buitenplaats, een „gammal herrgard” gevolgd. In de eetzaal, welke in Dalecarlischen barokstijl werd beschilderd, geniet men van de overvloedige, typisch Zweedsche gerechten, waarvan de aanblik door de frissche kleuren van de vele soorten brood, vruchten, groenten, vleesch, visch, conserven, kaas en gebak reeds een feest voor het oog is. Maar naast dat aantrekkelijke der landsgewoonten vindt men er de gerieflijkheden, welke de mensch van dezen tijd nu eenmaal niet meer missen kan. De eigenaresse is een lieve, oude dame, die zich, bijgestaan door een staf van meisjes in de kleurige kleedij dezer streken, in ieder opzicht beijvert om haar gasten zich hier thuis te doen gevoelen. Van dit centrum uit kan men uren en uren wandelen door de bosschen, waarin naast de sparren de berken overheerschen, om des avonds in een stilte, welke slechts wordt verbroken door het klotsen der golven tegen de rotsen, te genieten van de prachtige kleuren, welke de zon in haar ondergang ver over het water achter de nu zwarte bosschen aan den hemel schenkt. Of wel men trekt verder Dalarna door, naar Leksand, waar op Zondagochtend een stroom van kerkgangers het landschap stoffeert met zijn helgekleurde kleeding, of naar Mora, de woonplaats van den overleden Zweedschen schilder ZORN, over de geheele wereld bekend om zijn schilderijen van Zweedsche vrouwentypes. In den korten zomer moet de Zweed levensvreugde verzamelen voor den langen winter, in welk jaargetijde de dag pas om half elf begint en reeds des middags om drie uur ten einde loopt. Ik onderstel, dat men dáárom in Zweden des zomers van alles een feest tracht te maken, levendig door klank en kleur, dat dáárom zelfs de eenvoudige disch een weelde voor het oog wordt gemaakt door de vele vormen en tinten der gerechten, dat men dáárom ook overal danst om den Mei-boom bij een wat weemoedig vioolspel of in het begin van Augustus, wanneer de vangst op een kleine soort kreeften wordt opengesteld, bij kaarslicht in met groen, bloemen en lampions versierde vertrekken, zich te goed doet aan de „kräftskiya”. Ik had het voorrecht zulk een kreeften-feest, ook alweer opgeluisterd door het spel van een landelijken violist, mede te maken en was verrukt over de hartelijke stemming en over de eenvoudige, ongekunstelde blijheid, welke deze menschen innig gelukkig scheen te maken.

Mij was dit weerzien van Zweden, van zijn prachtige, ruime hoofdstad met felle tegenstelling tusschen oud en nieuw, maar vooral ook van zijn indrukwekkende natuur een groote vreugde. Slechts met moeite kon ik scheiden van zijn meren, zijn rotsen, zijn met fel-roode huisjes gevlekte bosschen, omweven door legenden en sagen, en des avonds overkoepeld door een schitterend gekleurden hemel.

Leiden, Augustus 1937.

JAC. J. DE JONG.